

ȘTEFAN POPESCU

**UNIUNEA
EUROPEANĂ
după epidemia
de Covid-19**

ÎNCERCARE DE PROSPECTIVĂ

Cu o prefață de
CRISTIAN DIACONESCU,
fost ministru al Afacerilor Externe al României

Ștefan POPESCU este doctor în istoria relațiilor internaționale contemporane al Universității Paris 1 – Sorbona (*Summa cum laude*). A fost Secretar de Stat în Ministerul Afacerilor Externe al României.

LITERA
București
2020

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

*Uniunea Europeană după epidemia de Covid-19.
Încercare de prospectivă
Ștefan Popescu*

Copyright © 2020 Grup Media Litera
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Georgiana Harghel
Corector: Olimpia Băloi
Copertă: Bogdan Mitea
Tehnoredactare și prepress: Anca Suci

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POPESCU, ȘTEFAN

Uniunea Europeană după epidemia de Covid-19. / Ștefan Popescu –
București: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-6529-4

I. Ștefan Popescu

821.111

Cuprins

Prefață	9
Cuvânt înainte	13
1. O pandemie confiscată de geopolitică	21
Dependența Uniunii Europene de China	24
Pandemia de Covid-19, accelerator al confruntărilor geopolitice mondiale și intraeuropene.....	35
Pandemia devine un teren al diplomației și al securității naționale.....	46
Ofensiva diplomatică a Chinei și reacția marilor puteri occidentale.....	49
Angajament diplomatic limitat al SUA, dar... eficient ...	54
Rusia, Cuba, Albania, Ungaria	62
2. Coronavirusul deschide o nouă etapă a integrării europene	65
Uniunea Europeană, vinovatul fără vină	68
Cartografia unei crize geopolitice europene și euro-atlantice.....	78
Covid-19 – stimulent al populismului european?	85
3. Coronavirusul – un <i>game changer</i> al mondializării și al construcției europene	94
Parteneriatele industriale înlocuiesc tratatele politice.....	97
Semnificația politică a alianțelor industriale	99

Sistemul de luptă aeriană al viitorului SCAF și programul tancului viitorului MGCS	101
Gaia-X, proiectul franco-german de cloud european	102
Sistemul de geolocalizare și navigare prin sateliți - Galileo și Ariane Next	103
Tranziția energetică	104
Alianța pentru vaccinul incluziv	105
O Românie cu totul absentă	106
Bătălia pentru a fi parte a transformărilor europene. Lobby-ingul la Bruxelles	107
Negocierile privind Fondul de Relansare Economică și Cadrul Financiar Multianual. Lecția olandeză.....	116
Scenarii UE post-coronavirus.....	124
Cuvânt de încheiere.....	135
Bibliografie selectivă.....	139

*În memoria ambasadorului Mircea Malița,
părintele prospectivei strategice românești*

CAPITOLUL 1

O PANDEMIE CONFISCATĂ DE GEOPOLITICĂ

Urgența sanitară nu a pus capăt, nici măcar pentru o clipă, rivalităților de putere. Ba mai mult, le-a accelerat și le-a oferit noi căi de manifestare. Nu greșesc deloc dacă afirm că pandemia a fost întru totul confiscată de geopolitică. Dacă lupta împotriva virusului este comună tuturor statelor și a scos în evidență, mai mult ca niciodată, virtuțile multilateralismului, totodată aceasta a adus brutal la lumină amploarea dependenței strategice față de China. Acest lucru fusese conștientizat de câțiva ani buni la nivelul națiunilor-lider ale Occidentului, nu numai în Statele Unite ale Americii, independent de politica administrației Donald Trump. Acum însă, s-a produs și o conștientizare la nivelul opiniilor publice occidentale care va accelera măsurile de corectare a acestor dezechilibre care se manifestă și în ceea ce privește aprovizionarea cu anumite categorii de produse, inclusiv a celor de primă necesitate în caz de urgențe sanitare. Întregi ramuri industriale bazate pe subsansambluri fabricate în China au fost paralizate. De asemenea, ponderea de 70% a Chinei în creșterea economică mondială face orice disfuncționalitate apărută acolo să aibă un impact automat asupra economiilor din Uniunea Europeană, Statele Unite și din restul lumii. Dar suspendarea activităților de producție din China și

a legăturilor de transport cu aceasta, alături de închiderea frontierelor de către statele vecine, dincolo de dimensiunea sanitară, a revelat în același timp și un aspect care părea până recent imposibil de imaginat: China poate fi izolată. Prin urmare, dacă ne uităm și în trecut, la consecințele unor crize majore precum Primul sau al Doilea Război Mondial, acestea s-au tradus cel puțin într-o primă etapă prin creșterea rolului statelor, deci a rivalităților de putere. Aceste rivalități sunt accentuate de reșezările care se întrevăd deja la orizont și nu se manifestă numai în raporturile cu China, dar și la nivel regional, inclusiv în interiorul Uniunii Europene. În momentul în care presa italiană publică informația potrivit căreia serviciile de informații italiene sunt implicate în acțiuni de combatere a tentativelor de preluare a controlului asupra unor companii strategice fragilizate de criza pandemiei din partea unor grupuri franceze și olandeze³, avem o dovadă clară că și construcțiile regionale cu grad mare de integrare sunt afectate de fenomenul reșezărilor globale. Tot istoria este un bun *magister vitae* și din acest punct de vedere, întrucât ne oferă exemplul rivalității de putere între Franța și Italia imediat ce aceasta din urmă s-a alăturat Antantei, prin Tratatul de la Londra din 26 aprilie 1915. Aceasta și-a găsit expresia în sprijinul francez acordat sârbilor în realizarea planurilor lor de extindere în Dalmația și nord-estul Adriaticii pentru a împiedica Italia să-și crească prea mult importanța în bazinul mediteranean și în Europa Orientală.

³ Carlo di Foggia e Valeria Pacelli, „Allerta sulle scalate ostili di Olanda, Francia e Cina”, *Il Fatto Quotidiano*, 3 aprile 2020 : <https://www.ilfattoquotidiano.it/in-edicola/articoli/2020/04/03/allerta-sulle-scalate-ostili-di-olanda-francia-e-cina/5758548/> (consultat pe data de 3 aprilie, ora 15:12)

Rivalitățile intraeuropene oferă evident breșe unor puteri extraeuropene mai mari sau mai mici, care profită de criza pandemiei pentru a-și strânge legăturile cu actori europeni care le pot fi favorabili. În primul rând China, care este conștientă de riscurile care planează asupra sa ca țară de origine a pandemiei, ca țară acuzată de ascunderea datelor cu privire la gravitatea epidemiei de Covid-19, ca principală țintă a strategiilor economice care se profilează la nivel comunitar. Acest ajutor umanitar masiv *tous azimuts* reprezintă, în același timp, și un element de *soft power* prin care China se poziționează ca o mare putere ce își asumă responsabilitățile internaționale în comparație cu Statele Unite ale Americii preocupate numai de soarta propriei populații. Asistența chineză acordată în Africa și America Latină pune la încercare legitimitatea prezenței franceze, britanice și americane în propriile spații postimperiale. Cât privește Rusia, dacă ajutorul umanitar al acesteia acordat Italiei se înscrie într-o optică similară, a cultivării unei țări cu pondere semnificativă în ansamblul comunitar, favorabilă ridicării sancțiunilor instituite în 2014, acesta este în egală măsură o campanie de comunicare destinată opiniei publice ruse, de relegitimare a leadership-ului reprezentat de Vladimir Putin. În același timp, Rusia privește cu interes ocazia oferită de momentul istoric de a reduce din dezechilibrul față de China. Ajutorul umanitar trimis la New York și referințele exprimate public la alianța ruso-americană din al Doilea Război Mondial împotriva răului comun ne dezvăluie limpede ca lumina zilei acest deziderat, cu toate că războiul petrolului vizează în primul rând industria americană a petrolului de șist. Și pot fi date și alte exemple de instrumentare directă sau

indirectă a pandemiei, evident cu motivații și obiective diferite: echipele medicale trimise de Cuba și de Albania în Italia, folosirea infrastructurii sanitare și a măsurilor epidemiologice pentru consolidarea regimului lui Bashar al-Assad și legitimarea acestuia pe întreg teritoriul Siriei, reducerea cel puțin temporară la tăcere a opoziției în Venezuela, campaniile de informații false din exterior ce profită din plin de solidaritatea anevoioasă și de neajunsurile sistemelor de sănătate din Uniunea Europeană.

Poate că această criză, cu numeroasele sale exemple de acaparare din partea geopoliticii, ne va face să înțelegem, pe noi cei aflați la periferia Uniunii Europene, *nivelurile multiple de loialitate ale statelor* și nevoia de a acorda mai mult spațiu în strategiile de securitate națională, *dependenței asimetrice*.⁴ Evident, nu trebuie să ignorăm relativitatea fenomenelor istorice care de multe ori înlătură logica liniară.

Dependența Uniunii Europene de China

În 1971, în plină Revoluție Culturală, fostul ministru al generalului De Gaulle, Alain Peyrefitte, efectua o vizită în China în urma căreia, doi ani mai târziu, avea să publice faimoasa carte *Atunci când China se va trezi... lumea se va cutremura*.⁵ Un remarcabil eseu prospectiv vândut în aproape 900 000 de exemplare doar în ediția franceză. Într-o perioadă în care reformele lui Deng Xiaoping nu se

⁴ Pentru mai multe detalii privind aceste subiecte a se vedea excelentul studiu semnat de Robert O. Keohane și Joseph S. Nye, *Putere și interdependență*, Editura Polirom, București, 2009

⁵ Alain Peyrefitte, *Quand la Chine s'éveillera... le monde tremblera*, Fayard, Paris, 1973

întrevedeau încă la orizont, marele om de stat francez atrăgea atenția că *l'Empire du Milieu*, ca urmare a numărului și a ratei de creștere a populației sale, se va impune pe scena internațională în momentul în care va dispune de un nivel tehnologic dezvoltat. „China de azi nu capătă sens decât în momentul în care o plasăm în perspectiva Chinei de ieri”⁶, era de părere Alain Peyrefitte, invitându-și, pe drept cuvânt, cititorii să lase deoparte lectura ideologică. Comunismul este numai *micul vehicul* al materializării concepției sale de centru al lumii. Prin urmare, Partidul Comunist Chinez este numai o „grefă asupra structurilor imperiale moștenite”⁷, fiind adoptat pentru capacitatea sa de a prelungi tradiția statului chinez de intervenționism în activitățile economice, sociale și intelectuale. Spun toate acestea deoarece există încă tendința în spațiul public românesc de a asimila în mod greșit influența Chinei în lume cu exportul de revoluție comunistă. Tot din capul locului țin să afirm că nimeni nu urmărește o rupere a strânsei cooperări cu China, iar îngrijorările cu privire la amploarea dependenței occidentale și necesarele corecții nu sunt nicidecum semnele vreunei cruciade antichineze. Cu atât mai puțin pentru România, pentru care apartenența sa la civilizația europeană și necesara solidaritate pentru menținerea leadership-ului occidental în lume nu trebuie să însemne ostilitate vocală față de China. Mai ales față de o mare putere care are memoria timpului lung al istoriei în relațiile internaționale. Opțiunea sau nu pentru Huawei sau pentru China General Nuclear Power Corporation poate fi înlăturată și altfel decât prin

⁶ *Idem*, p. XVII

⁷ Thierry Sanjuan, *La Chine. Territoire et société*, Hachette, Paris, 2000, p. 9

declarații stridente și tergiversări care lasă impresia de țară ce nu poate fi un interlocutor serios și care nu își asumă autonom orientările alianțelor din care face parte.

Aspirațiile Chinei de a fi un pilon important al unei lumi multipolare sunt legitime. Cu o populație de peste 1,4 miliarde de locuitori, cu un Produs Național Brut nominal de peste 15 trilioane de dolari (la nivelul anului curent), având capacități industriale și un nivel tehnico-științific comparabile cu ale oricărui stat dezvoltat, luând în considerare tradițiile sale, China este destinată să ocupe un loc central în geografia politică și economică a lumii. Faptul că pentru multe companii importante din lumea întreagă este cea mai importantă piață, faptul că domină producția mondială *low cost* – fiind un adevărat „atelier al lumii contemporane“, faptul că a devenit un concurent din ce în ce mai acerb pe segmentul tehnologiilor de vârf, toate acestea s-au produs în mod natural și iarăși nimeni nu poate contesta ocuparea de către China a acestor poziții. De înțeles este și traumatismul încă resimțit de China – repet, o civilizație cu o raportare la timpul lung al istoriei diferită față de europeni – de pe urma așa-numitelor „tratate inegale“ impuse de-a lungul secolului al XIX-lea de puterile europene prin „diplomația canonică“⁸ și care ofereau acestora din urmă avantaje exagerate atât din punct de vedere politico-diplomatic și teritorial, dar și economic. Pe de altă parte, filosofia cu privire la lume face politica de mare putere a Chinei de azi să fie foarte diferită de cele ale Statelor

Unite ale Americii, Franței, Marii Britanii, Rusiei. După cum scria fostul meu profesor de geopolitică a Chinei, Thierry Sanjuan, titularul catedrei Asia Meridională și Orientală a Universității Paris 1 – Sorbona, mai mult decât centru al lumii, China se percepe drept lumea însăși, astfel că „unitatea țării și noțiunea de imperiu sunt intim legate“. În concepția chineză imperiul este „o ordonare a lumii“. „În lipsa unei concepții religioase care separă puterea spirituală de puterea temporală, chinezii vedeau astfel în puterea politică supremă înseși mijloacele de a explica și a-și apropria universul“⁹. Această viziune diferită de raportare la lume și la relațiile cu exteriorul face din China un „rival sistemic“¹⁰ al Uniunii Europene, dar nu numai. Atitudinea de forță în delimitarea spațiilor maritime cu Republica Socialistă Vietnam, atitudinea de tutelă chiar față de aliatul nord-corean (China fiind cel puțin la fel de deranjată ca SUA de dezvoltarea de către Phenian a unui arsenal nuclear), folosirea exclusivă a mâinii de lucru chineze la realizarea proiectelor de infrastructură din Africa subsahariană, felul în care unele state au fost „îndemnate“ să voteze candidatura lui Qu Dongyu la șefia FAO¹¹ ne dezvăluie o provocare majoră

⁹ Thierry Sanjuan, *La Chine...op. cit.*, p. 10

¹⁰ Commission européenne, La Haute Représentante de l'Union pour les Affaires étrangères et la Politique de Sécurité, *Communication conjointe au Parlement Européen, au Conseil Européen et au Conseil sur les relations UE-Chine – Une vision stratégique*, Strasbourg, le 12.3.2019: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook_fr.pdf

¹¹ Brazilia și Uruguay ar fi fost amenințate cu interzicerea exporturilor de produse agricole pe piața chineză. Cf. Ștefan Popescu, „Cazul-școală al candidaturii și al victoriei chineze la șefia FAO“, în *Cronicle. Curs de Guvernare*, nr. 97/august 2019, p. 151

⁸ Diplomația bazată pe forță, simbolizată în cazul de față de acțiunea de bombardare a localităților de coastă chineze, dar și a celor de pe Fluviul Albastru de către canonierele marilor puteri occidentale

Res nu numai pentru Uniunea Europeană și Occident, în ansamblu, dar și pentru restul lumii.

Însă dincolo de acest indeniabil *clash of civilizations*, dezechilibrele apărute în cooperarea economică a Uniunii Europene cu Republica Populară Chineză ne creează o problemă de sustenabilitate pe termen lung. Transferul masiv de activități productive industriale către China a antrenat o dezindustrializare profundă în Uniunea Europeană, care s-a tradus prin pierderea a numeroase locuri de muncă și o tendință spre polarizare care pune în pericol modelul social european. Consecințele le simțim și în plan politic prin apariția unui teren fertil pentru mișcările populiste care au reușit să producă o adevărată mutație în întreg spectrul politic european. Totodată, dacă prezența companiilor europene pe piața chineză a însemnat un extraordinar salt de competitivitate prin reducerea costurilor de producție și accesul la o imensă piață de desfacere, pe termen nu foarte lung acestea au început să fie concurate de firme chineze atât pe piața locală, dar și pe piețe externe, inclusiv în Uniunea Europeană. Impunerea unor furnizori și subcontractori locali a creat în unele filiere o adevărată hiperdependență, așa cum se constată în industria farmaceutică europeană pentru care 70% din substanțele active sunt importate din China¹². Și la alte categorii de produse mai puțin strategice, dar importante pentru domeniile-cheie ale strategiei de dezvoltare a Uniunii Europene, precum panourile fotovoltaice, palele pentru eoliene și bateriile electrice, se observă aceeași

¹² Florence Schulz, „Europe’s dependence on medicine imports“, *Euractiv.com*, March 16, 2020: <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/europes-dependence-on-medicine-imports/> (consultat la 1 aprilie 2020, ora 19.39)

dependență masivă. Subansamblurile industriei electronice europene, câtă a mai rămas în urma concurenței acerbe chineze, provin în marea lor majoritate tot din China. Industria auto europeană este, de asemenea, dependentă de numeroase echipamente fabricate tot acolo. Cât despre bunurile industriei ușoare, tabloul cel mai elocvent al situației a fost descris de Érik Izraelewicz, fost director editorial al cotidianului *Le Monde*, în remarcabilul său eseu *Quand la Chine change le monde (Atunci când China schimbă lumea)*:

La piciorul bradului de Crăciun, ca în fiecare an, un munte de cadouri. Pentru familia reunită, ceasul sărbătorii a sosit. Fiecare își despachetează cadoul. Raphaël, ultimul născut, descoperă un frumos tren de jucărie din lemn în culori vii. Grégoire, verișorul său, ceva mai mare, scoate din cutie o rachetă de tenis ultra-ușoară de ultimă generație. Agnès, mătușa lor, este deja absorbită de folosirea noului său laptop. Tataia tocmai a introdus un DVD în playerul pe care l-a primit cadou, în timp ce mamaia își pune pe umeri șalul de cașmir găsit sub pom... Un Crăciun ca altele? Nu chiar. Acest an a fost în această familie franceză, și în foarte multe altele, un Crăciun... foarte chinezesc. Jucăria, racheta de tenis, laptopul și șalul: toate aceste obiecte aveau eticheta „made in China“. Dar nu numai acel munte de cadouri era din China: globurile, ghirlanda luminoasă, micii Moș Crăciun agățați în pom, chiar și bradul din plastic!¹³

China însăși a început să anticipeze riscurile ce decurg din intenția tot mai conturată a statelor europene de

¹³ Erik Izraelewicz, *Quand la Chine change le monde*, Grasset, Paris, 2005, p. 7